

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Кривенко Ю.В.

*к.ю.н. доцент кафедри цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Традиційно в Західній Європі одна або кілька Церков мають значні переваги перед іншими. Ці переваги є наслідком тривалого і складного історичного розвитку, в якому певній Церкві (Церквам) належало особливе місце. Адже саме з домінуючими Церквами у держав склалися найбільш напружені відносини. До наявності переваг одних Церков перед іншими в західноєвропейських країнах фахівці ставляться по — різному. Одні вважають, що Церкву, яка об'єднує 90-97 % населення країни і якій належить виключна роль у становленні нації й національної культури, не можна урівнювати в правах з невеличкими релігійними групами, котрі щойно з'явилися в цьому суспільстві. Наприклад, іспанська система передбачає чотири статуси релігійних об'єднань:

- католицька Церква, яка спеціально згадується в Конституції;
- достатньо «глибоко вкорінені» Церкви, які можуть укласти договори з державою;
- релігійні спільноти, які не мають статусу «глибоко вкорінених», не можуть укласти договори з державою, але внесені до спеціального Державного реєстру;
- це спільноти, які не можуть довести наявність у них релігійної мети.

В Німеччині спеціальний статус, а з ним і серйозні пільги мають півтора десятки релігійних спільнот — як правило, ті, чисельність яких перевищує 1% населення певної федеральної землі. Основою відносин держави та релігії в Німеччині є гарантована Основним законом свобода віросповідання, розділення держави та церкви в розумінні світоглядної нейтральності держави та права релігійних об'єднань на самовизначення. Саме оскільки конституція розглядає підтримку релігій не як державне, а суспільне завдання, держава підтримує релігійні та світоглядні громади. У царині так званих «спільних завдань» існують численні законодавчі або договірні врегулювання (конкордаційні чи державно-церковні угоди), які вирішують питання викладання релігії, церковних податків, військового капеланства або богословських факультетів. Основний закон гарантує викладання «Закону Божого» відповідно до конфесії як шкільного предмету (з обмеженнями, передбаченими так званим «Бременським застереженням» для федеральних земель Бремен

і Берлін). Без шкоди для права держави щодо нагляду за викладанням уроки релігії відбуваються у відповідності до приписів релігійних громад. Щоб мати право на юридичні відносини, релігійним організаціям необхідно (відповідно до принципів цивільного права) набути статусу юридичної особи. Католицька церква і євангелійські церкви федеральних земель (ще до настання часів Веймарської республіки) існують у правовій формі так званих об'єднань публічного права особливого виду. Цей правовий статус доступний усім релігійним організаціям, які налічують достатню кількість членів і чие існування є сталим.

Відповідно до федеративної побудови держави питання культів належать до компетенції федеральних земель. Державно-церковні договори регулюють відносини між церквами чи релігійними об'єднаннями та німецькою державою або федеральними землями. Що ж до конкордатів із римо-католицькою церквою йдеться про обов'язкові до виконання міжнародно-правові договори, укладені між Ватиканом чи Святим Престолом як керівництвом римо-католицької церкви, і державою. Державно-церковні договори з іншими релігійними об'єднаннями, що не належать до міжнародного права, регулюються національним законодавством.

В Бельгії такий статус мають шість деномінацій. В Австрії набуття статусу Церкви передбачає 20-річний випробувальний термін та кількість віруючих, яких повинно бути не менше 2 % населення країни.

Один з визначних українських релігієзнавців С. Бублик, визначаючи статус Церкви в системі як демократичних, так і антидемократичних державно-правових режимів подає наступну класифікацію даного явища:

1. Держави з офіційно узаконеною і фактично панівною або державною Церквою. Такі державні режими інколи називають теократичними.

2. Держави з конституційно визнаною традиційною релігією, (конфесією) у суспільстві, яка посідає пріоритетне місце серед інших віросповідань.

3. Держави з конституційним відокремленням Церкви (релігійних організацій) від держави і школи від Церкви.

За Конституцією Італії держава і католицька Церква, кожна в межах власної сфери, є незалежними і суверенними. Статті 7, 8 і 19 Конституції Італії припускають охорону волі індивідуума в релігійних питаннях і гарантують систему співробітництва між державою і релігійними деномінаціями. Релігійні деномінації можуть вибрати для свого засновництва кожен з чотирьох типів юридичних структур: невизнані асоціації, визнані асоціації, групи з правовим статусом за цивільним законодавством і зареєстровані релігії.

Для всіх галузей права поняття «статусу суб'єкта права» є одним з основних, воно розкриває основні галузеві інститути, оскільки поняття «суб'єкт права та суб'єкт правовідносин розглядаються в якості тотожних». Під статусом суб'єкта права слід розуміти його правовий стан, який характеризується системою юридичних прав та обов'язків.

Під статусом слід розуміти (лат. Status- становище) — правове становище громадян або юридичних осіб. Також існує інше визначення, правовий статус особи — це юридично закріплене положення особи в суспільстві. Правовий статус поділяється на :

- загально-правовий, це статус особи як громадянина держави і як члена суспільства. Визначається Конституцією країни, є однаковим для всіх, характеризується узагальненістю та відносною статичністю ;

- спеціальний статус відтворює особливості положення певних категорій громадян;

- індивідуальний статус фіксує особливості положення конкретних осіб.

Структура правового статусу включає в себе правові норми, правосуб'єктність, основні права і обов'язки, юридичну відповідальність.

Кожний суб'єкт права внаслідок самої дії закону, тобто незалежно від участі в тих чи інших правовідносинах, наділений певним комплексом прав і обов'язків, які створюють його правовий статус. Правовий статус має особливе визначальне значення для правового регулювання поведінки осіб: він служить передумовою конкретних взаємовідносин між ними, зумовлює зміст поведінки особи в різних життєвих ситуаціях. Значення правового статусу полягає в тому, що він дає змогу виділити такі права та обов'язки, які не можуть бути відчужені або скасовані, не можуть змінюватись угодою окремих людей.

Категорія цивільно-правового статусу не охоплює всіх юридичних можливостей й обов'язків, які випливають для суб'єкта права безпосередньо з дії законів. Вона містить у собі лише загальні права та обов'язки, які служать абстрактною передумовою виникнення конкретних суб'єктивних прав і обов'язків. Зміст цивільно-правового статусу становлять загальні права та обов'язки, які є передумовою набуття конкретних суб'єктивних прав та обов'язків, що виникають у певного суб'єкта лише тоді, коли він вступає в конкретні правові відносини.

В європейських країнах зазвичай використовується двоступенева реєстрація релігійних організацій. Перша сходинка, не передбачає серйозних кваліфікаційних вимог і пов'язана з набуттям статусу юридичної особи. Друга — більш складна, визначає спеціальне державне визнання і визначає можливість релігійним організаціям діяти в публічній сфері: укладати правочини, працювати в шпиталях, військових силах, тюрмах, а також надає податкові та інші привілеї, релігійні організації, в таких випадках набувають статусу юридичних осіб публічного права.

Іноді релігійні організації виступають публічними юридичними особами у разі приналежності до державної Церкви. Так у Фінляндії статус суб'єкта публічного права мають лютеранська та православна Церкви. Питання пов'язані з створенням релігійних організацій, які відносяться до державної Церкви регулюються церковним правом. Всі інші релігійні організації є суб'єктами приватного права, і діють на підставі закону про свободу совісті.

В Греції, де державною є грецька православна Церква, всі її підрозділи-епархії, приходи, монастирі — визнаються юридичними особами публічного права і створюються на підставі декретів президента.

Неправославні церковні організації зазвичай створюються у формі асоціацій у відповідності з цивільним законодавством. Виняток складають іудейські і мусульманські общини, які також визнаються суб'єктами публічного права і засновуються наказом президента .

У відповідності до цивільного кодексу Аргентини тільки римсько-католицька церква наділена правом публічної юридичної особи, всі інші релігійні організації — приватні юридичні особи.

В країнах, де сильні позиції римсько-католицької церкви, питання створення правоздатності юридичних осіб регулюються кодексом канонічного права, 10 канонів якого присвячені питанням юридичних осіб. Достатньо розроблена система юридичних осіб в канонічному праві призводить до конфліктних ситуацій у визначенні світського статусу католицьких організацій .

В Італії навіть був створений спеціальний комітет на прохання Святого Престолу, який по результатам своєї роботи, заявив, що положення італійського цивільного кодексу, стосовно створення, структури, управління і припинення приватних юридичних осіб не можуть бути застосовані до католицьких та інших визнаних релігійними організаціями. Італійська державна адміністрація не може ухвалювати статус організацій у випадках з наданням правоздатності за канонічним правом. В інших країнах вважається, що оскільки Церква співіснує з багатьма соціальними структурами в суспільстві, вона повинна бути адаптована до загального формату правовідносин, які містяться в світському праві.

В країнах загального права релігійні організації активно використовують трастові системи або реєструються як добродійні організації, оскільки вважається, що поняття благодійності охоплює і питання релігії. По відношенню до деяких релігійних організацій, наприклад, англіканської Церкви в Англії або католицької в США, використовується форма одноособової корпорації, коли власність і повноваження керівника такої корпорації передаються автоматично після смерті священнослужителя його наступнику за посадою.

В мусульманських країнах неісламські релігійні організації там, де дозволено, реєструються як популярні в усьому світі некомерційні асоціації. По відношенню ж до мусульманських установ діє інститут вакфа — майно, яке має цільове призначення, належить на праві власності, та розпорядження яким обмежено засновником. Вакф називають мусульманським трастом, а в цивільних кодексах Об'єднаних Арабських Еміратів та Йорданії вакф визнається юридичною особою. Існують спеціальні міністерства у справах вакфа, які їх створюють та призначають у них керівників.

Таким чином, сучасне міжнародне законодавство передбачає різноманітні підходи до закріплення правосуб'єктності Церкви та релігійних організацій та визначення їх цивільно — правового статусу.